

From Smuggling to Colberry

Smuggling and the Emergence of the Colberry Phenomenon in Kermanshah (1304 to 1320)

Motaleb Motalebi*

Abstract

Smuggling is one of the phenomena whose effects and problems have plagued Iran's border communities since the establishment of the Ministry of Customs until today, and its consequences continue. With the rise of the Pahlavi government and the amendment and formulation of laws, the shape and image of Iranian life also underwent changes according to the new laws. In addition to people's appearance, these changes also changed their livelihood. Before the establishment and implementation of monopoly laws, the smuggling of goods by the people of the border areas was limited to personal consumption. But with the implementation of these laws and especially the foreign trade monopoly law in 1309, this phenomenon underwent a serious transformation. Examining the documents shows that from this period onwards, the monopolization of imports and the pricing of some products by the government caused a noticeable difference in the prices of goods on both sides of the border. Therefore, traders and merchants started importing these items on a large scale. Due to government control, these goods were transported through unofficial crossings. Therefore, merchants and traders turned to the use of local labor for import and export through unofficial crossings. As a result, this period can be considered as the emergence of Colbert phenomenon. In fact, colbari was a job that transported goods bought by merchants from unofficial crossings to the other side of the border for a certain amount and in groups of several people without participating in the profits of those goods. Therefore,

* Assistant Professor of History, Documentation Research Institute, National Documentation and Library
Organization of Iran. tehran,iran, m-motalebi@nlai.ir

Date received: 25/12/2023, Date of acceptance: 24/04/2024

the ambiguity and the problem of the research is how and why the phenomenon of Kolbari appeared in Kermanshah during the study period. This research aims to answer it with a descriptive-analytical approach and relying on unpublished documents and the press. The results of the research show that with the establishment of multiple monopoly laws, smuggling by the people of the border areas changed from a mode or form of providing personal necessities to a way of earning a living.

Keywords: smuggling, Colberry Phenomeno, Kermanshah, foreign trade monopoly law, Border areas.

Introduction

The subject of smuggling and its entry into the political literature of Iran as a phenomenon that can cause economic-social damage to the country is related to the establishment of the Ministry of Customs (1292 AH/1874 AD). It is from this period that the issue of smuggling is gradually mentioned in the regulations, diaries and documents, and since then it has continued as one of the harms and problems in the borders of the country with ups and downs.

With the rise of Reza Khan and the rise of the Pahlavi dynasty, there were changes in the structure of the government. These changes inevitably led to reforms in the country's structure, including customs and government revenue and financial resources. The government's effort to provide financial resources for its modernization and development programs, and at the top of that, the national railway, led to the approval and enforcement of a set of monopoly laws between 1304 and 1310. In fact, after the approval and strict implementation of these laws, smuggling and informal exchanges entered a new phase. At this stage, smuggling was no longer limited to hiding valuables in authorized cargo and through official crossings, and its route changed to unofficial and difficult crossings due to the government's strict control over official crossings.

Materials & Methods

Question: What were the reasons for the emergence of the Colbert phenomenon between 1304 and 1320?

Hypothesis:

The research hypothesis is this; With the establishment and implementation of Iran's first monopoly law in 1304, the people of the border areas gradually and in a limited way entered into the cycle of smuggling. The goal of the people in this period was to provide the necessities of life and personal consumption, but after the implementation of

the foreign trade monopoly law, a serious development took place in smuggling and a phenomenon emerged among the people of the border areas of Kermanshah, which was directly affected by the implementation of the foreign trade monopoly law. Was

Discussion & Result

In relation to the present issue, no independent research has been done so far. The researches that are most related to the subject include: *Illegal trade book*; *Wheat Smuggling in the Western Borders (1324-1304)* has examined the implementation of government laws in the fight against wheat smuggling. The articles "Military Performance of the First Pahlavi Government in Combating Goods Smuggling in Ilam with Emphasis on Documents" and "Analytical Review of the Performance of the Fars Security Force in Combating Goods Smuggling in the First Pahlavi Period (1304 to 1320/1925 to 1941 AD)" and the article "Review of the Government's Performance in The case of wheat smuggling on the Iran-Iraq border (1304 to 1321 CE)" in all three articles, the role and performance of the security forces in the fight against smuggling of goods are discussed and they do not mention the process of emergence of the phenomenon of kolbari, so no independent research has been done with the searches It has not been done in the form of a book or article with the title and concept of smuggling and the emergence of kolbari during Reza Shah's period.

Conclusion

The results of the research show that before the establishment of the Ministry of Customs in the Naseri period, the people of the border areas did not play a role in smuggling goods, and basically there was no phenomenon called smuggling. If there was smuggling, it was through official crossings and by merchants. However, with the establishment of the Ministry of Customs and the creation of numerous customs offices in the border areas, the people of these areas became involved in smuggling to some extent, but at this stage, the goods that were smuggled in or out by these people were for personal use or easier access to The market was selling. At this stage, the area and geography involved in this phenomenon were the border villages and finally the towns, and the smuggled goods were rarely transported to the center of the province or other parts of the country. With the approval and implementation of multiple monopoly laws in the Pahlavi government, the smuggling of goods entered a new stage. At this stage, in addition to the continuation of smuggling by the people of the border areas for personal use, the phenomenon of kolbari was also formed. Kolbaran were people who, in return

for receiving wages, smuggled the goods of traders and merchants through unofficial crossings. The difference between this group of Kolbaran and the previous carriers was that this group saw smuggling and smuggling as a means of earning a living.

Bibliography

Amin al-Dawlah, Mirza Ali Khan (1370). Political memoirs, by Hafez Farmanfarmaian, Tehran, Amir Kabir. .[in persain]

George N. Curzon. Persia and The Persian Question.[in persain]

Shahidi, Yahya (1351). A report on the status of Iranian customs during the Qajar era, Historical Research Journal No. 42. .[in persain]

Shahram Gholami Darush Rahmanian Gholamreza Zarifyan Simin Fasihi, Iran's Foreign Trade Monopoly Act of 1931: Backgrounds, Aims and Consequences *History of Islam and Iran of Alzahra University, Vplnme21, issue11 september 2011 pages 25-55.*[in persain]

Curzon, George (1350). Persia and The Persian Question, translated by Vahid Mazandarani, volume 2, Tehran, book translation and publishing company. .[in persain]

Bills of the National Council (1310). volume 1.[in persain]

Ministry of Foreign Affairs Diplomatic History and Documents Center(Estadukh)

Estadukh , 1278 AH, Carton 15, File 38.

Estadukh, 1304, Carton 33, file number 2-41

National Library and Archives of Iran(sakma)

Sakma, files no:

۲۴۰ /۱۰۱۶۹۳-۲۴۰ /۱۲۲۶۲ -۲۴۰ /۱۸۴۸۱ -۲۴۰ /۲۳۱۰ -۲۴۰ /۲۶۸۹۸-۲۴۰ /۲۸۸۳-۲۴۰ /۲۹۸۹۸-۲۴۰ /۳۳۵۱-۲۴۰ /۳۵۷۱۷-۲۹۸ /۳۷۹۱۵-۲۴۰ /۴۱۹۴۳-۲۴۰ /۴۶۷۱۰-۲۴۰ /۵۶۹۶۹- ۲۴۰ /۶۲۰۹۸-۳۱۰ /۷۲۴۵۲-۳۱۰ /۷۲۹۱۸- ۲۴۰ /۷۴۲۱۹-۲۴۰ /۷۹۹۵۶

۲۴۰ /۸۴۰۲۶۰- ۲۴۰ / ۹۶۹۵۵-۲۴۰ /۱۰۰۵۵-۲۴۰ /۱۹۱۶-۲۴۰ / ۲۸۶۰۷-۲۴۰ /۳۶۷۸۱

۲۴۰ /۸۶۵۳- ۳۱۰ /۲۲۱۵۸-۲۴۰ /۳۵۷۱۴-۲۹۸ /۴۹۶

Press

koshesh newspaper, March 19, 1313, number 51.

koshesh newspaper, March 13, 2012, number 45.

koshesh newspaper, 29 February 1312, number 34.

koshesh newspaper, March 12, 1315, No. 42

Habal al-Matin, 22 April 1306, year 35, number 16.

از قاچاق به کولبری؛

قاچاق و ظهور پدیده کولبری در کرمانشاه (۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰)^۱

مطلب مطلبی*

چکیده

کسب درآمد به مثابه یکی از مولفه‌های تعیین شیوه زندگی و میزان رفاه اجتماعی افراد با سیاست‌های اقتصادی دولت‌ها ارتباطی دوسویه دارد. از این رو تدوین سیاست‌های جدید، با ظهور پدیده‌های نوینی نیز در سطح جامعه همراه است. قاچاق یکی از پدیده‌هایی است که اثرات و مشکلات آن از تأسیس وزارت گمرکات تا به امروز دامنگیر جوامع مرزی ایران بوده و تبعات آن همچنان ادامه دارد. با برآمدن حکومت پهلوی و اصلاح و تدوین قوانین، شکل و شمایل زندگی ایرانیان نیز به تبع قوانین جدید دستخوش تغییراتی شد. این تغییرات علاوه بر ظاهر مردم، معیشت آنها را نیز تغییر داد. پیش از وضع و اجرای قوانین انحصاری، قاچاق کالا از جانب مردم نواحی سرحدی در حد مصارف شخصی بود. اما با اجرای این قوانین و به ویژه قانون انحصار تجارت خارجی در سال ۱۳۰۹ این پدیده دچار تحولی جدی شد. بررسی اسناد نشان می‌دهد از این دوره به بعد انحصاری شدن واردات و قیمت‌گذاری برخی از محصولات توسط دولت باعث اختلاف قیمت محسوس کالاها در دو سوی مرز شد. بنابراین تجارت و بازرگانان اقدام به وارد کردن این اقلام در مقیاسی بزرگ کردند. به دلیل کنترل دولت، حمل این کالاها از گذرگاه‌های غیر رسمی صورت می‌گرفت. بنابراین بازرگانان و تجار برای واردات و صادرات از گذرگاه‌های غیر رسمی به استفاده از نیروی کار بومی روی آوردند. در نتیجه، این مقطع را می‌توان به عنوان ظهور پدیده کولبری قلمداد کرد. در حقیقت کولبری شغلی بود که کالای خریداری شده توسط بازرگانان را از معابر غیر رسمی به سوی دیگر مرز در قبال دریافت مبلغی معین و در قالب دسته‌های چند نفری حمل می‌کرد بدون اینکه مشارکتی در سود

* استادیار، تاریخ پژوهشکده اسناد، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، تهران، ایران، m-motalebi@nlai.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۰۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۰۵

آن کالاها داشته باشد. بنابراین ابهام و مسأله پژوهش چگونگی و چرایی ظهور پدیده کولبری در کرمانشاه در دوره مورد مطالعه است. این پژوهش بر آن است با رویکرد توصیفی - تحلیلی و با تکیه بر اسناد منتشر نشده و مطبوعات بدان پاسخ دهد.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد با وضع قوانین چندگانه انحصاری، قاچاق از جانب مردم نواحی سرحدی از حالت تأمین مایحتاج شخصی، به کولبری به عنوان شیوه‌ای از کسب درآمد برای ارتزاق تغییر یافت.

کلیدواژه‌ها: قاچاق، کولبری، پهلوی اول، کرمانشاه، قانون انحصار تجارت خارجی.

۱. مقدمه

۱.۱ طرح موضوع

سابقه پدیده قاچاق بسیار طولانی است اما جریان محدود آن از گذشته تا آغاز سده شانزدهم میلادی در اروپا، و تا اواخر دوره قاجار در ایران هیچ گاه به عنوان آسیب اجتماعی - اقتصادی مطرح نشد. موضوع قاچاق و ورود آن به ادبیات سیاسی ایران به عنوان پدیده‌ای که می‌تواند آسیب‌های اقتصادی - اجتماعی برای کشور داشته باشد، مربوط به بعد از تأسیس وزارت گمرکات (۱۲۹۲ق/۱۸۷۴م) است. از این دوره است که به تدریج موضوع قاچاق در نظامنامه‌ها، خاطرات و اسناد، جسته و گریخته مورد اشاره قرار می‌گیرد و از آن زمان تا کنون به عنوان یکی از آسیب‌ها و معضلات در مرزهای کشور با فراز و فرودهایی ادامه یافته است. از تأسیس وزارت گمرکات تا نخستین قانون انحصار ایران در سال ۱۳۰۴ را می‌توان دوره نخست قاچاق و مبادلات غیر رسمی قلمداد کرد. در این دوره هنوز مرزنشینان و ساکنان نواحی سرحدی وارد مبادلات غیر رسمی نشده بودند و اگر معدود مبادلات غیر رسمی به وسیله آنها انجام می‌شد صرفاً برای مصارف شخصی بود. قاچاق به منظور تأمین مصارف شخصی را به نوعی می‌توان تداوم سنت مبادلات پایاپای در هنگامه بیلاق و قشلاق ایلات و عشایر دو طرف مرز دانست که برای قرن‌ها در زمانه کوچ و جابه جایی عشایر در نواحی سرحدی، کالاهایی میان آنها به شکل پایاپای مبادله می‌شد. در این دوره مردم قاچاق را به عنوان وسیله کسب و ارتزاق نمی‌دیدند.

با به قدرت رسیدن رضاخان و ظهور سلسله پهلوی تغییراتی در ساختار دولت پدید آمد. این تغییرات ناگزیر اصلاحاتی را در ساختار کشور و از جمله گمرکات و منابع درآمدی و مالی دولت در پی داشت. تلاش دولت برای تأمین منابع مالی برنامه‌های نوسازی و توسعه‌ای خویش

از قاچاق به کولبری؛ قاچاق و ظهور پدیده کولبری در ... (مطلب مطلبی) ۳۲۳

و در صدر آن راه آهن سراسری به تصویب و اجرایی شدن مجموعه قوانین انحصاری (قند، چای و شکر، تریاک و قانون انحصار تجارت خارجی) در فواصل سال‌های ۱۳۰۴ تا ۱۳۱۰ انجامید. در واقع بعد از تصویب و اجرای سختگیرانه این قوانین، قاچاق و مبادلات غیر رسمی وارد مرحله جدیدی شد. در این مرحله قاچاق دیگر منحصر به پنهان کردن اشیاء قیمتی در بارهای مجاز و از طریق گذرگاه‌های رسمی نماند و مسیر آن به دلیل کنترل سختگیرانه دولت بر گذرگاه‌های رسمی به گذرگاه‌های غیر رسمی و صعب‌العبور تغییر یافت.

۲.۱ سوال‌ها

- قوانین انحصاری چه نقشی در شیوع و گسترش قاچاق در کرمانشاه داشت؟
- زمینه‌های ظهور پدیده کولبری در فاصله سال‌های ۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰ چه بود؟

۳.۱ فرضیه

فرضیه پژوهش این است؛ با وضع و اجرای نخستین قانون انحصار ایران در سال ۱۳۰۴ مردم نواحی سرحدی به تدریج و به صورت محدود وارد چرخه قاچاق شدند. هدف مردم در این دوره بیشتر تأمین مایحتاج زندگی و مصرف شخصی بود، اما پس از اجرای قانون انحصار تجارت خارجی تحولی جدی در قاچاق صورت گرفت و پدیده‌ای در بین مردم نواحی سرحدی کرمانشاه ظهور کرد که به صورت مستقیم متأثر از اجرای قانون انحصار تجارت خارجی بود.

۴.۱ پیشینه پژوهش

در رابطه با موضوع حاضر تاکنون پژوهش مستقلی صورت نگرفته است. پژوهش‌هایی که بیشترین ارتباط را به موضوع دارند عبارتند از: کتاب تجارت غیر قانونی؛ قاچاق گندم در سرحدات غربی (۱۳۰۴-۱۳۲۴) به بررسی وضع قوانین دولت در مبارزه با قاچاق گندم پرداخته است. مقاله‌های «عملکرد نظامی دولت پهلوی اول در مقابله با قاچاق کالا در ایلام با تأکید بر اسناد» و مقاله «بررسی تحلیلی عملکرد نیروی امنیه فارس در مبارزه با قاچاق کالا در دوره پهلوی اول (۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰ ش/۱۹۲۵ تا ۱۹۴۱ م)» و مقاله «بررسی عملکرد دولت در مورد قاچاق گندم در مرز ایران و عراق (۱۳۰۴ تا ۱۳۲۱ ش)» در هر سه مقاله بر نقش و عملکرد نیروهای امنیه در مبارزه با قاچاق کالا پرداخته شده و هیچ اشاره‌ای به فرایند ظهور پدیده کولبری ندارند

بنابراین با جستجوهای صورت گرفته هیچ پژوهش مستقلی چه به صورت کتاب یا مقاله با عنوان و مفهوم قاچاق و ظهور کولبری در دوره رضاشاه انجام نشده است. وجه نوآورانه پژوهش حاضر در این است که از یک طرف تلاش دارد چگونگی ورود مردم نواحی سرحدی کرمانشاه را به پدیده قاچاق بررسی نماید و از طرف دیگر فرایند ظهور پدیده کولبری به عنوان شیوه‌ای از کسب درآمد، و ارتزاق و تامین معیشت را بررسی نماید.

۲. وضع نخستین قوانین انحصاری

پیش از دائر شدن و تأسیس وزارت گمرکات (۱۲۹۲ق/۱۸۷۷م)، قاچاق کالا بیشتر شامل طلا، نقره و دیگر اشیاء قیمتی بود که معمولاً در بین سایر کالاهای صادره و وارده مجاز، جاسازی و پنهان می‌شد و از معابر و گذرگاه‌های رسمی و از دفاتر گمرکی عبور می‌کرد. مردم مرزنشین نقشی در آن نداشتند بلکه تجار و بازرگانان عمده پایتخت یا مراکز مهم ایالتی این کار را انجام می‌دادند.

در میانه سلطنت ناصرالدین شاه و در برنامه نوسازی دستگاه اداری، امور گمرکات کشور با انگیزه‌های مالی، در کانون توجه دولتمردان قرار گرفت و این نهاد در مسیر تحول اداری قرار گرفت. در نتیجه گمرکات شهرها و ایالات از حکومت آنها جدا و به صورت مستقیم زیر نظر وزیر گمرک قرار گرفت. بدین ترتیب دست حاکمان محلی از دخالت در گمرکات کوتاه گردید. (ساکما، پرونده شماره ۲۹۵/۳۳۵۱) مأموریت تعریف شده وزارت گمرکات، اداره مقاطعه گمرکات کشور یعنی قبول گردآوری عایدات آن در سطح کشور بود. (امین‌الدوله، ۱۳۷۰: ۸۵) در همین راستا نظامنامه گمرک ایران در یک مجموعه و در زمان ناصرالدین شاه تنظیم و انتشار یافت. (ساکما، پرونده شماره ۲۴۰/۴۱۹۴۳) در نخستین نظام‌نامه گمرکی، قاچاق یک پدیده برجسته و دارای اولویت نیست و به همین دلیل به صورت مختصر به پدیده قاچاق اشاره شده است.

آنچه که موضوع قاچاق را قبل از وضع قوانین سه گانه انحصاری کم اهمیت جلوه می‌داد شیوه اداره گمرکات بود که به روش اجاره‌داری اداره می‌شد. (استادوخ، ۱۲۷۸ق، کارتن ۱۵، پرونده ۳۸) سیستم اجاره‌داری، امکان چانه زنی تاجر و بازرگان با عوامل گمرکی برای پرداخت عوارض کمتر از میزان مشخص شده و قانونی را دارا بود و معمولاً تجار و بازرگانان تمایل داشتند که بر سر پرداخت وجه توافقی با مستاجران گمرک کنار بیایند و ریسک قاچاق را کمتر می‌پذیرفتند و اصولاً در چنین وضعیتی جز در مورد اشیاء ممنوعه، قاچاق کالا سود بیشتری را

از قاچاق به کولبری؛ قاچاق و ظهور پدیده کولبری در ... (مطلب مطلبی) ۳۲۵

عاید وارد کننده یا صادرکننده نمی نمود. (شهیدی، ۱۳۵۱: ۱۵۸) بنابراین، در سیستم اجاره داری ضابطه ای برای میزان دریافتی از کالاهای داخله و خارجه وجود نداشت و به عبارت دیگر، میزان و مبلغ آن بر اساس گفتگو بین تاجر با اجاره دار تعیین می شد. از سوی دیگر چون متصدیان اطمینان نداشتند تا چه مدت مصدر کار خواهند بود، تلاش می کردند که در مدت تصدی، آنچه مقدور باشد وجه و مال فراهم سازند. از این رو مأموران گمرک آمادگی آن را داشتند اجناس را با مبلغی کمتر از عوارض گمرکی ترخیص نمایند. لذا در تمام گذرگاه هایی که اجناس از آنجا صادر می شد گفتگوی مرتب بین تاجر و اجاره دار گمرکی مرسوم بود. (جرج کرزن، ۱۳۵۰: ۵۶۷) بنابراین در دوره اجاره داری گمرکات با توجه به مطالب پیش گفته، دیگر انگیزه ای برای قاچاق باقی نمی ماند و جز اشیاء قیمتی کمتر گزارش هایی از کشف کالای قاچاق موجود است. به عبارت دیگر پدیده قاچاق کالا علی رغم جریان آن، هنوز از جنبه کمی و کیفی و گستره توزیع قابل توجه نبود و یا حداقل از منظر دولتمردان آن دوره در درجه دوم اهمیت قرار داشت.

با ظهور پهلوی و از منظر دولتمردان این دوره وجود یک دولت متمرکز نه تنها می توانست امنیت سیاسی را فراهم نماید بلکه این امنیت در جهات دیگر از جمله اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... نیز انعکاس پیدا می کرد. بنابراین آغاز حاکمیت سلسله پهلوی، با مفاهیم نوینی از پیشرفت و توسعه، همسویی با آهنگ تحولات جهانی، تمرکزگرایی و شکل گیری ساختار جدید و تمایل به گرایش های مرکزگرا در داخل دولت به دلیل نیاز به تجمیع نیروها و امکانات برای نیل به اهداف مذکور همراه بود.

بیکاری زیاد در مناطق مختلف، تعدد مراکز قدرت، عدم تمرکز و انباشت سرمایه از جمله مسائل و موانع دولت پهلوی در نیل به نظم اقتصادی مورد نظر بود. راهکار و اقدام آنی دولت برای رفع این موانع، استقلال گمرکی، انحصار دولتی و... در جهت تمرکز سرمایه بود. مسیر نیل به این اهداف و در واقع بسترها و زمینه های این اقدامات در درجه نخست اصلاح راه های ارتباطی و تسهیل مبادلات بود این مهم در درجه نخست با راه آهن شمال- جنوب آغاز شد. مهم ترین و اولی ترین موضوع ساخت راه آهن، تهیه منابع مالی آن بود. با محدودیت هایی که دولت در تهیه منابع مالی و بودجه داشت این امر به سادگی و از منابع موجود قابل تأمین نبود. بنابراین دولت برای تأمین منابع مالی طرح های مد نظر خویش و در رأس آن راه آهن، دست به اقداماتی زد و سعی نمود از طریق انحصاری کردن و صدور فرامینی در رابطه با برخی از کالاهای درآمدزا مانند قند، شکر و چای منابع مالی این طرح را تأمین نماید، در همین راستا

نخستین قانون انحصار ایران در سال ۱۳۰۴/۱۹۲۵ تصویب و اجرا شد. این نخستین بار بود که درآمدهای حاصله از انحصار کالا در جهت توسعه مملکت مورد استفاده قرار گرفت. (ساکما، پرونده شماره ۲۴۰/۳۶۷۸۱) حقوق انحصاری که توسط دولت در نظر گرفته شده بود جدای از حقوق گمرکی این کالاها بود و تاجران می‌بایست این مبلغ را پرداخت نمایند. با افزایش نرخ گمرک این سه قلم، قیمت آنها به میزان قابل توجهی افزایش یافت. افزایش ناگهانی قیمت و انحصار این اقلام سبب تخلیه سریع انبارها گردید و پیامد آنی این امر رواج و گسترش واردات این اقلام به صورت قاچاق بود. تصویب و اجرای سلسله قوانین انحصار اگر چه از جنبه درآمدزایی برای دولت بسیار مفید بود و هزینه طرح‌های دولت و در رأس آن راه‌آهن، بدون نیاز به استقراض و وام خارجی و داخلی تأمین شد، اما واقعیت آن بود که تصویب قوانین انحصاری یکی از عوامل اصلی رواج و استمرار قاچاق در مرزها گردید.

قاچاق کالا تقریباً مسیر و گذرگاه مشخصی نداشت و می‌توان گفت که این پدیده از مرز بازرگان تا دهلران جریان داشت. اما شدت آن در برخی از نقاط بیشتر و در مقیاس بزرگتری بود. به صورت کلی و با چشم پوشی از مبادلات کم حجم مناطق روستایی دو طرف مرز که مصرف شخصی داشت، مسیر و جریان قاچاق عمده در کرمانشاه؛ قصر شیرین، گیلان غرب، هورامان و در بخش جنوبی‌تر ایلام بود. (ساکما، پرونده شماره ۱۰۱۶۹۳/۲۴۰) قاچاق کالا ممکن بود ۱۲۸۰ مثقال تریاک (روزنامه کوشش، ۱۹ اسفند ۱۳۱۳ شماره ۵۱: ۲)، ۳۱۰۰ متر پارچه ابریشمی، (روزنامه کوشش، ۱۳ اسفند ۱۳۱۲ شماره ۴۵: ۲) چندکله قند از ساک دستی زنان (روزنامه کوشش، ۲۹ بهمن ۱۳۱۲ شماره ۳۴: ۳) یا چند «کیلوچای» یا «۲۰ پوپ (توتون چپق) و... باشد. (روزنامه کوشش، ۱۲ اسفند ۱۳۱۵ شماره ۴۲: ۲) کالاهای قاچاق کشف شده را معمولاً با این استدلال که «هر میزان و مقداری که از این قبیل اجناس معدوم شود بهمان اندازه، محل برای ورود مجدد اجناس قاچاق باز خواهد شد» در بازار به فروش می‌رسانند. (ساکما، پرونده شماره ۲۴۰/۴۶۷۱۰) ضبط و مصادره چنین کالاهایی با این حجم کم برای امنیه‌ها و مأموران گمرکی هزینه کمتری داشت. اما اگر قاچاق کالا در سطح گسترده و توسط یک گروه انجام می‌شد کنترل و مصادره آن برای اداره گمرک پرهزینه می‌شد.

مدت زمان کوتاهی پس از قانون انحصار قند و چای دولت قانون انحصار تریاک را نیز اعلام نمود که هم مصرف داخلی و هم صادرات را شامل می‌شد. این قانون در شانزده ماده در ۲۶ تیرماه ۱۳۰۷ تصویب شد. با تصویب و اجرای قانون انحصار تریاک، این محصول نیز در مقیاسی وسیع به صورت قاچاق مبادله می‌شد و حتی خرید و نگهداری آن در داخل کشور هم

از قاچاق به کولبری؛ قاچاق و ظهور پدیده کولبری در ... (مطلب مطلبی) ۳۲۷

حکم قاچاق را داشت و چون قاچاق تریاک بیشتر در داخل کشور صورت می‌گرفت و کمتر مبادله آن از طریق مرزها انجام می‌گرفت، در این پژوهش بدان پرداخته نشده است.

علاوه بر آن، در سال ۱۳۰۸/۱۹۲۹ رکود اقتصادی شدیدی در کشور حکمفرما شد. این بحران منجر به افت شدید ارزش پول کشور در برابر ارزهای خارجی شد. دولت به منظور حل این بحران که پیامدهای آن تمام جنبه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کشور را تحت تاثیر قرار داده بود، قانون تفتیش اسعار خارجی را به تصویب رساند تا به بهبود وضعیت تجاری کشور کمک کند. (ساکما، پرونده شماره ۳۱۰/۷۲۴۵۲) این قانون، خرید و فروش و به طور کلی هر قسم معامله را که راجع به اسعار و نقود فلزی و کاغذی خارجی اعم از اینکه به طریق تلگرافی یا طریق دیگری به شکل برات باشد ممنوع، و هر گونه معامله مزبور را به کمیسیون نرخ اسعار که مرکب از وزارت اقتصاد، نماینده گمرک و مفتش دولت در بانک واگذار کرد. صدور طلا و نقره و حتی خارج کردن بیش از ۲۰ تومان توسط تجار و مسافران ممنوع و در حکم قاچاق تلقی گردید. هدف دولت از این اقدام نظارت بیشتر بر روند پولی کشور بود که بدان طریق مانع از تنزل بیشتر ارزش آن شود. (ساکما، پرونده شماره ۲۴۰/۷۴۲۱۹) اما نتیجه آن، چیزی جز افزایش نفوذ دولت در بخش‌های مختلف اقتصادی کشور نبود و این قانون در کنار موفقیت نسبی یکی از عوامل گسترش قاچاق طلا و مسکوکات در حجمی گسترده شد و معمولاً تلاش برای محدودیت و ممانعت از قاچاق آن موثر نبود و راه به جایی نمی‌برد؛ (ساکما پرونده شماره ۲۴۰/۱۸۴۸۱) چرا که قاچاق طلا نه از مسیرهای غیر مرسوم بلکه در بیشتر موارد از طریق راه‌های مرسوم انجام می‌شد. (استادوخ، ۱۳۰۴، کارتن ۳۳، پرونده شماره ۲-۴۱) بدین طریق که طلا و نقره را در سایر کالاهای مجاز صادراتی جاسازی کرده و از دفاتر گمرکی عبور می‌دادند. (ساکما، پرونده شماره ۲۹۸/۳۷۹۱۵) از آنجا که قاچاق طلا و نقره یکی از پرسودترین و وسوسه برانگیزترین کالاهای قاچاقی بود، در مقیاس وسیعی هم صورت می‌گرفت. (ساکما، پرونده شماره ۲۴۰/۸۴۰۲۶۰) به دلیل حجم کم و ارزش بالای طلا، نقره و مسکوکات، این اقلام از سوی قاچاقچیان به راحتی در بین سایر اقلام مجاز صادراتی جاسازی می‌شد و به ندرت قاچاق این نوع از اقلام کشف می‌گشت.

تداوم افزایش نرخ کالاهای انحصاری و به تبع درآمدهای حاصله، می‌توانست برای کسانی که اقدام به قاچاق می‌کردند منفعت زیادی در پی داشته باشد. بنابراین این امر وسوسه بیشتری را برانگیخت تا مبادرت به قاچاق نمایند. آنها به منظور کسب منفعت اقتصادی بیشتر، اقدام به

همراه کردن مأمورین گمرکی در امر قاچاق کردند. (حبل‌المتین ۲۲ فروردین ۱۳۰۶ ش ۱۶. صص ۲۳-۲۲)

۳. قانون انحصار تجارت خارجی سال ۱۳۰۹ و تاثیر آن بر قاچاق

بعد از قانون انحصار سال ۱۳۰۴ و همچنین قانون انحصار تریاک، که هر دو نسبتاً موفق عمل کردند، دولت از طریق درآمد حاصله از این دو انحصار بخشی از اقدامات و برنامه‌های توسعه‌ای خویش را جامه عمل پوشاند و بار دیگر در پی تصویب قوانین انحصاری برآمد. رکود اقتصادی و پایین آمدن ارزش پول کشور در برابر ارزهای خارجی در سال ۱۳۰۸/۱۹۲۹، کشور را با بحران جدیدی رو به رو کرد. برای برون رفت از این بحران، دولت در اسفند ۱۳۰۹/مارس ۱۹۳۱ قانون انحصار تجارت خارجی را تصویب و اجرا نمود. این سیاست اقتصادی بنا به شرایط و مقتضیات بحران اقتصاد جهانی ۱۳۰۸/۱۹۲۹ و به دنبال پایین آمدن نرخ ارزش نقره به عنوان واحد پول کشور شکل گرفت و فشار سیاسی، اقتصادی روسیه که بیشترین مناسبات تجاری را با ایران داشت، تا حدود زیادی این ضرورت را تشدید کرد. بدین ترتیب تنها راه حل و عبور از بحران از نگاه دولتمردان مداخله دولت در امور اقتصادی بود.

به موجب این قانون، حق واردات و صادرات کلیه محصولات طبیعی، صنعتی و نیز تعیین «کنتران» و شرایط صادرات و واردات به عهده دولت گذاشته شد. شمولیت و وسعت انحصار جدید نسبت به دو انحصار قبلی بسیار بیشتر بود و به همان نسبت تبعات و پیامدهای بیشتری هم در پی داشت. بنا بر ماده سوم، دولت مجاز بود که اجازه واردات و صادرات کالا را به اشخاص یا موسسات بازرگانی واگذار نماید. در چنین شرایطی می‌بایست طبق فهرست اعلامی دولت، واردات و صادرات انجام پذیرد. واردات کالاهای خارجی مستلزم صدور محصولات کشاورزی و صنعتی ایران به خارج بود. (ساکما، پرونده شماره ۷۲۹۱۸/۳۱۰)

کالاهایی که طبق این قانون، تجارت آنها از حوزه عمل صادرکنندگان معمولی خارج و تجارت آنها در اختیار دولت یا شرکت‌های انحصاری تحت حمایت دولت قرار گرفت، عبارت بودند از: شکر، چای، تریاک، دخانیات، ابریشم، نوغان، کالاهای نخی و پنبه‌ای، اتومبیل، قالی، غلات، خشکبار، برنج، انقوزه، پنبه، پشم و پوست. (غلامی، ۱۳۹۰: ۹-۲۸) نگاهی به کالاهای مندرج در این قانون نشان می‌دهد، قریب به اتفاق محصولات تولیدی شمال غرب و غرب کشور مشمول انحصار می‌شد و این وضعیت برای واردات و کالاهای مصرفی مردم منطقه هم به همان نسبت صدق می‌کرد. در نتیجه تصویب و اجرای قانون انحصار تجارت خارجی،

از قاچاق به کولبری؛ قاچاق و ظهور پدیده کولبری در ... (مطلب مطلبی) ۳۲۹

فعالیت‌های تجاری در نوار غربی تحت تاثیر زیادی قرار داد. تجار کرمانشاه در صادرات و واردات با مانع جدی روبه‌رو شدند آنها می‌بایست برای تهیه اقلامی که قبل از اجرای قانون انحصار تجارت خارجی خود به صورت مستقیم وارد یا صادر می‌کردند «متوسل بتجار طهران با نقاط دیگر شوند یا آنکه بطور قاچاق آن اجناس را وارد نمایند.» (ساکما، پرونده شماره ۲۴۰/۳۵۷۱۴) حتی حمل و نقل برخی از اقلام منحصر به مسیر خاصی شد برای نمونه گزارش رئیس اداره تفتیش کل مالیه از منحصر بودن حمل قند به محمره در مرزهای غرب و جنوب غرب کشور، موجب دلسری تجار کرمانشاه دانسته و ذکر کرده است که این اقدام سبب شیوع بیشتر قاچاق قند در مرزهای کرمانشاه شده است. (ساکما، پرونده شماره ۲۴۰/۲۸۸۳)

جدای از پیامدهای کلی و مثبت انحصار تجارت برای کشور، به نظر می‌رسد اجرای این قانون در غرب کشور بیشتر پیامدهای منفی داشت. چرا که در این منطقه، به ویژه در ولایت کرمانشاهان، بیشتر بازرگانان و تجار سنتی درگیر داد و ستد بودند و شرکت‌های بازرگانی زیادی قبل از قوانین انحصاری در این ولایت فعالیت نداشتند. در این دوره بیشتر شرکت‌های بازرگانی در تهران و نواحی مرکزی فعالیت می‌کردند و البته از انحصار تجارت سود بردند. بنابراین بازرگانان سنتی که حق صادرات و واردات از آنها سلب شده بود و از طرف دیگر توانایی دریافت پروانه صادرات و واردات را نداشتند، ورشکست شدند یا اینکه به دیگر نواحی کوچ کردند. در همین رابطه در یکی از گزارش‌های وزیر داخله به رئیس الوزراء آمده است: «از وقتی که کنتران کرمانشاهان محدود به مصارف داخلی آنجا گردیده، تجار مهم از توقف در کرمانشاهان منصرف شده و تدریجا به نقاط دیگر می‌روند و فقط چند نفری که صاحب املاک مزروعی و مستغلات هستند در آنجا» مانده‌اند. (ساکما، پرونده شماره ۳۱۰/۲۲۱۵۸) کوچ و افول کسب و کار بازرگانان سنتی در نتیجه اجرای قانون انحصار تجارت خارجی، منحصر به بازرگانان نماند. هر یک از این بازرگانان دهها تن، استردار و خرده فروش و حمال و... در اختیار داشت که از طریق انجام کارهای بازرگانان سنتی و دریافت مزد، امرار معاش می‌نمودند و به ندرت درآمد و شغل دیگری داشتند و به نحوی معیشت آنها وابسته بازرگانان سنتی بود. افول این دسته از بازرگانان و بیکاری افرادی که به نحوی معیشت آنها به تجار و بازرگانان سنتی وابستگی پیدا کرده بود و عدم جایگزینی برای تأمین معیشت این افراد آنها را به سمت مبادلات غیر رسمی و قاچاق سوق داد و این امر یکی از عوامل تشدید کننده قاچاق بعد از اجرای قوانین انحصاری بود و از آنجا که این اشخاص مسیرها و گذرگاه‌ها و همچنین تجربه

چندین ساله داشتند چه در نقش قاچاقچی و چه در نقش کولبر موفق بودند و کمتر در کمین مأمورین و ظابطین قاچاق گیر می افتادند.

۱.۳ ظهور پدیده کولبری

ورود و خروج کالا در آن برهه در کرمانشاه امری نبود که دولت بتواند به صورت کامل کنترل نماید. مأمورین و دولتمردان با وجود اطلاع از مبادلات مستمر هر روزه ساکنین نواحی مرزی توانی برای مهار آن نداشتند. با علم به این موضوع دولت سعی کرد مبادلات خرد نواحی سرحدی را صورت قانونی دهد در همین راستا هیأت وزراء در ۱۱ آبان ۱۳۱۱ پیشنهاد اداره کل تجارت مبنی بر مجاز بودن ساکنین قراء سرحدی در مبادلات خرد را مجاز شمرد. در ماده واحده این تصویبنامه آمده است که ساکنین قراء سرحدی

می توانند بدون تعهد اسعار خارجی و بدون اخذ تصدیق صدور، اجناس ایرانی صادر نموده و معادل قیمت آن در حدود احتیاجات محلی خود بدون جواز ورود از نوع اجناس مذکور در کتزان سال اقتصادی ۱۳۱۱ و با مواد خوراکی که در نواحی محل اقامت آنها مصرف می شود وارد نمایند.

گمرکخانه های نواحی مذکور موظف بودند که صادرات ساکنین نواحی مذکور را تقویم و در دفتر خاص ثبت نموده و معادل آن اجازه واردات داده شود که میزان آن در سال ۱۱-۱۳۱۰ برای هر خانواده ۱۰۰ ریال در هفته بود و در سال ۱۳۱۴ به ۱۰۰۰ ریال برای هر نفر و در روز افزایش یافت. (ساکما، پرونده شماره ۱۲۲۶۲/۲۴۰) عمده محصولاتی که در این نوع از قاچاق خرد و محدود جا به جا می شد، شامل محصولات کشاورزی و دامی از جمله گوسفند، گاو، روغن، کنیرا، توتون، تریاک، کشمش و... بود. اشخاصی که به این کار مشغول بودند کالاها و اجناس را از تجار عراق خریداری نموده و وارد می کردند. بخش کوچکی از اجناسی که این گروه وارد می کردند به مصرف شخصی آنها می رسید و مابقی اجناس وارد شده که بیشتر شامل پارچه های ابریشمی مصنوعی و طبیعی، صابون و سایر کالاهای لوکس بود به مراکز ولایتی و از آنجا به سایر نقاط ایران ارسال می شد.

ارسال و توزیع داخلی این کالاها توسط ساکنین مرزی انجام نمی شد، بلکه عاملین و نمایندگان از تجار شهرهای غربی و به ویژه تجار کلیمی این اجناس را از ساکنان روستاهای سرحدی خریداری می کردند. (ساکما، پرونده شماره ۳۵۷۱۷/۲۴۰) آنها بنابر نیاز دیگر نواحی کشور، این کالاها را توزیع می کردند. هر چند که مقدار کالایی که بدین طریق وارد و خارج

از قاچاق به کولبری؛ قاچاق و ظهور پدیده کولبری در ... (مطلب مطلبی) ۳۳۱

می شد قابل توجه بود، اما این مقدار در مقابل قاچاقچیان عمده که افرادی مسلح آنها را همراهی می کردند رقم بسیار ناچیزی می نمود. (ساکما، پرونده شماره ۱۲۲۶۲/۲۴۰) مبادلات غیر رسمی و عمده این دوره از سوی قاچاقچیان عمده انجام و به وسیله کولبران اجرا می شد. در واقع بعد از اجرای قانون انحصار تجارت خارجی و افول و ناتوانی بازرگانان و تجار سنتی کرمانشاهان در غیاب شرکت های تجاری بود که کولبران وارد چرخه قاچاق شدند.

در گزارش تفصیلی بازرس مخصوص وزارت مالیه در غرب اشارات واضحی به شیوع و گستره قاچاق و کولبری در مرز غرب به صورت عام و در کرمانشاه به صورت خاص شده است. به نظر می رسد اصلاح «کوله بار» نخستین بار در این گزارش آمده است. در این گزارش شیوع و گسترش و همچنین طریقه انجام قاچاق چنین ذکر شده است:

از حدود پشتکوه و سرحدات کرمانشاهان و کردستان تا اول خاک آذربایجان که چندین صد کیلومتر راه و غالباً در تمام این حدود فاصله بین خاک عراق و کشور ایران در پاره نقاط یکربع فرسخ و بلکه یک کیلومتر هم فاصله نیست و مشاهده شد و تجربیات چندساله مسلم نمود که در تمام صحاری و کوهها و قراء خاک عراق و بلکه داخله کشور ایران در هر بیغوله و در زیر خاکهای صحرا و شکاف کوههای فاصل بین خاک عراق و ایران مملو از قاچاق و منتظر وقت و فرصت هستند که بوسیله کوله بار یا الاغ و اتومبیل ... بشهرها برسانند. (ساکما، پرونده شماره ۶۲۰۹۸/۲۴۰)

کولبران گروه ها و دسته هایی از ۱۰ تا ۱۰۰ نفره بودند و معمولاً سواران و افراد مسلح آنها را همراهی و محافظت می کردند. صاحب بار یا قاچاقچی عمده با مبلغ قابل توجهی از پول نقد، طلا و نقره به آن سوی مرز رفته کالاهای مورد نظر را خریداری می کرد و کسانی در قبال دریافت مزد معین و در دسته هایی از چند نفر تا صد نفر، کالاهای وی را به داخل کشور حمل می کردند. آمد و شد آنها جدای از زد و خورد های گاه و بیگاه با مأموران سرحدی تا زمانی که سهم و ماهیانه نیروهای نظامی را پرداخت می کردند بدون مشکل بود، اما در پاره ای از مواقع که مفتش از مرکز مأموریت می یافت و یا حساسیت خروج طلا از کشور بالا بود، بسیاری از آنها گرفتار می شدند. (ساکما، پرونده شماره ۵۶۹۶۹/۲۴۰) استفاده از زنان بی بضاعت و کودکان (ساکما، پرونده شماره ۲۳۱۰/۲۴۰) تا ۱۸ سال از جانب قاچاقچیان عمده و صاحب بار یکی از عوامل مهم در گسترش قاچاق و کولبری بود. این کودکان کسانی بودند که از طرق قاچاقچیان از پدر و مادرشان کرایه می شدند یا «کودکان ولگردی» بودند که «به طیب خاطر در مقابل دریافت جزئی وجهی حاضر به حمل قاچاق» می شدند. (ساکما، پرونده شماره ۴۹۶/۲۹۸)

تجار و قاچاقچیان عمده بارهای خود را در بسته‌های کوچک و به اندازه‌ای که زنان و کودکان قادر به حمل آن بودند بسته بندی می‌کردند و بدان وسیله کالا را صادر یا وارد می‌کردند. گزارش اغزاق آمیز دایره قضایی گمرک قصر شیرین اظهار می‌دارد: «تقریباً کلیه کودکان بین ده تا هیجده ساله قصر شیرین بعمل قاچاق مبادرت و هر روز مقدار زیادی خواروبار علاوه بر اینکه بوسیله زنان یا وسایل دیگر حمل میشوند بوسیله این کودکان نیز فرستاده میشود.» قاچاقچیان عمده و اولیاء کودکان با علم بر اینکه آنها مورد تنبیه و جریمه واقع نخواهند شد و دادگاه نیز به دلیل نرسیدن آنها به سن قانونی محذوراتی دارد و نهایت تنبیه آنها چند ضربه شلاق بود مانعی جدی برای مهار و ممانعت از بکارگیری آنها در کولبری و قاچاق نبود. (ساکما، پرونده شماره ۲۹۸/۴۹۶) راهکار و راه حل پیشنهادی دایره قضایی گمرک قصر شیرین برای ممانعت از به کارگیری کودکان در قاچاق و کولبری ایجاد دارالتبریه و نگهداری آنها برای مدت دو سال و بیشتر بود که اولیاء و یا کودکان بی سرپرست از ترس محکومیت و اقامت در دارالتبریه دیگر مبادرت به قاچاق و کولبری نمایند. که البته این راهکار راه به جایی نبرد. افراد اجیر شده و آنهایی که در مقابل دریافت وجه معینی کالا را برای صاحب بار جابه جا می‌کردند به دو طریق کالاهای قاچاقی را وارد می‌کرد:

۱. عده‌ای از طریق کولبری و پیاده و در دسته‌های ۱۰ تا ۱۰۰ نفری به روستاهای مجاور مرز رفته و اجناسی را شامل قند، شکر، پارچه، صابون و... وارد می‌کردند. با استناد به این گزارش‌ها افراد ۱۰ تا ۵۰ سال و هم چنین مرد و زن در این دسته‌ها حضور داشتند. میزان باری که این دسته حمل می‌کردند ۳۰ تا ۶۰ کیلو قند و شکر و ۶ تا ۱۵ کیلو چای بود.

۲. طریق دوم و یا به عبارتی گروه دوم قاچاق کالا به وسیله چهارپایان (قاطر و اسب) انجام می‌شد این دسته کالاهای عمده را از قبیل چای صندوقی، کالاهای لوکس، پارچه و... به نواحی شهری نزدیک مرز و یا مستقیم به مراکز ولایتی حمل می‌کردند. (ساکما، پرونده شماره ۲۴۰ / ۲۶۸۹۸)

مردم و ساکنان نواحی سرحدی هر چند که در تعداد و جمعیت‌های نسبتاً زیاد کالاهایی را به صورت قاچاق وارد یا صادر می‌کردند، اما بیشتر مایحتاج ضروری و مصرفی خودشان بود و در مقایسه با کولبران و قاچاقچیان عمده مقدار و مبلغ ناچیزی محسوب می‌شد. بیشترین حجم ورود و صدور کالا به صورت قاچاق مربوط به تجاری بود که در مراکز ولایتی نظیر کرمانشاه، سنندج، سقز، مهاباد و... مستقر بودند و کالاهای آنها توسط کولبران در حجم وسیعی صادر و

از قاچاق به کولبری؛ قاچاق و ظهور پدیده کولبری در ... (مطلب مطلبی) ۳۳۳

وارد می‌شد. برای نمونه در سال ۱۳۱۵ و در کرمانشاهان چهار شخص به نام‌های هاشم برزکار، حاجی احمد جواهری، حاج امامعلی قاچاقچی و نصرالله قندی بیشترین حجم قاچاق کرمانشاه را در دست داشتند در حالی که خود آنها در مرکز ولایت و نسبتاً دور از مرز مستقر بودند. سهم این اشخاص به اندازه‌ای بود که راپورت ارسالی از کرمانشاه به وزارت دربار مدعی شده است که در صورت دستگیری و تبعید این چهار تن به نواحی مرکزی، قاچاق در کرمانشاه ریشه‌کن می‌گردد. (ساکما، پرونده شماره ۷۹۹۵۶ / ۲۴۰) هر چند که گزارش اغراق آمیز است اما نشان می‌دهد که قاچاق عمده در این برهه کاملاً سازمان یافته و در اختیار تعداد معدودی از تجار و بازرگانان و سرمایه‌داران بود و همین اشخاص از سودهای حاصل از قاچاق منتفع می‌شدند در مقابل سهم کولبران محدود و منحصر به مزد آنها در جا به جایی کالا بود و کالایی که توسط مردمان نواحی سرحدی به صورت قاچاق جابه جا می‌شد چه از لحاظ حجم و چه مبلغ مقدار قابل توجهی نبود.

دولت اقدامات و تلاش‌هایی برای جلوگیری از قاچاق در اشکال مختلف آن به عمل آورد اما در عمل موفقیت چندانی حاصل نشد. رئیس گمرکات قصرشیرین که از بازخواست‌های مکرر و گزارش‌های پی در پی خسته و درمانده شده بود در گزارشی به وزارت مالیه از موفقیت مبارزه با قاچاق و کولبری به شدت نا امید به نظر می‌رسد وضعیتی که وی از آن به «اوضاع مستاصل» تعبیر کرده و در ادامه سعی دارد که با تقلیل قاچاقچیان و کولبران به یک عده «گدا و فعله و یک مشت کور و کچل» موضوع را کم اهمیت جلوه دهد اما در ادامه گزارش وی به نکته مهمی که مد نظر پژوهش حاضر است اشاره دارد این گزارش ضمن توصیف افرادی که هر روزه و حتی روزی چند بار با وارد کردن اقلامی از آن سوی مرز امرار معاش می‌نمایند اذعان دارد که گروهی از این افراد «عامل یکدسته دیگر از قاچاقچیان معتبر هستند که با سرمایه دیگری بقوره تو رفته جنس را خریداری کرده و در مراجعت تحویل صاحب اصلی نموده مجدداً بقوره تو مراجعت و همه روزه ممکن است دو سه مرتبه این عمل را تکرار نمایند» در وضعیت موجود که بیشتر اقلام مصرفی روزانه مردم در نتیجه قوانین انحصاری تحت تأثیر قرار گرفته بود راه چاره آنی هم نداشت. در همین گزارش رئیس گمرک قصرشیرین اذعان دارد «بکلی از راه چاره و علاج فاقد و عقلم بجائی نمیرسد تا چه رسد باینکه پیشنهادی در اینخصوص تقدیم دارم.» (ساکما، پرونده شماره ۲۳۱۰ / ۲۴۰)

با توجه به اسناد موجود به نظر می‌رسد ظهور پدیده کولبری در مرزهای غربی مربوط به پس از قانون انحصار تجارت خارجی است و حداقل تا قبل از این تاریخ گزارش‌ها و اسنادی

در ارتباط با پدیده کولبری در مرزهای غربی به دست نیامد. البته باید توجه داشت که مدعای مذکور به معنای این نیست که تا قبل از قانون انحصار تجارت خارجی، قاچاق کالا از طریق حمل شخصی موجودیت نداشته است. چرا که قبل از این تاریخ هم مبادلات غیر رسمی در مرزهای غربی و کالاهای قاچاق به صورت شخصی و اصطلاحاً از طریق «کول» انجام می‌پذیرفت. اما تفاوت آن با موضوع کولبری در دوره پس از قانون انحصار تجارت در این بود که تا پیش از تصویب و اجرای قانون انحصار تجارت خارجی، شخص کولبر حمل کننده و معمولاً مصروف کننده کالای قاچاق و یا دست کم بخشی از آن بود. اما پس از قانون انحصار تجارت خارجی پدیده نوین کولبری در مرزهای غربی ظهور کرد که در آن تاجر و بازرگانی که معمولاً ساکن مرکز ولایت و یا دیگر شهرها بود، حجم وسیعی از کالای مد نظر خویش را در خارج از مرزها خریداری می‌کرد و افراد محلی (کولبر) در قبال دریافت مبلغی مشخص و از طریق گذرگاههای غیر رسمی کالاهای وی را به داخل کشور وارد و یا خارج می‌کردند. کولبران در این مفهوم نقش مزدور را برای تاجران و بازرگانان شهری ایفا می‌کردند.

۴. نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش بیانگر آن است که پیش از تأسیس وزارت گمرکات در دوره ناصری، مردم نواحی سرحدی نقشی در قاچاق کالا نداشتند و اساساً پدیده‌ای به اسم قاچاق موضوعیت نداشته است. اگر قاچاقی صورت می‌گرفت از گذرگاههای رسمی و توسط تاجر و بازرگان بود. اما با تأسیس وزارت گمرک و ایجاد دفاتر متعدد گمرکی در نواحی سرحدی، مردم این نواحی تا حدودی درگیر قاچاق شدند، اما در این مرحله هم کالاهایی که از سوی این اشخاص به صورت قاچاق وارد یا خارج می‌شد، برای نیاز شخصی و یا دسترسی آسان‌تر به بازار فروش بود. در این مرحله گستره و جغرافیایی که درگیر این پدیده بود، روستاهای مرزی و نهایتاً قصبه‌ها بودند و کالای قاچاق به ندرت به مرکز ولایت و یا دیگر نواحی کشور حمل می‌شد. به عبارت دیگر قاچاق از جانب مردم نواحی سرحدی دغدغه دولتمردان نبود. چرا که هم از لحاظ حجم و قیمت مبادلات غیر رسمی به اندازه‌ای نبود که پیامدها و تبعاتی برای اقتصاد کشور ایجاد نماید. اما با تصویب و اجرای قوانین چندگانه انحصار در دولت پهلوی قاچاق کالا وارد مرحله جدیدی شد. در این مرحله علاوه بر استمرار قاچاق از سوی مردم نواحی سرحدی جهت مصارف شخصی، پدیده کولبری هم شکل گرفت. کولبران اشخاصی بودند که در قبال دریافت مزد کالاهای تاجر و بازرگانان را به صورت قاچاق و از طریق گذرگاههای غیر رسمی

از قاچاق به کولبری؛ قاچاق و ظهور پدیده کولبری در ... (مطلب مطلبی) ۳۳۵

جا به جا می‌کردند تفاوت این دسته از کولبران با حمل‌کنندگان قبلی این بود که این گروه قاچاق و کولبری را وسیله کسب و ارتزاق می‌دیدند.

پی‌نوشت

۱. این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی اینجانب در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران با عنوان «بررسی تاریخی پدیده قاچاق کالا و کولبری در نوار غربی و پیامدهای اقتصادی و اجتماعی آن (۱۳۰۴-۱۳۲۰)» است.

کتاب‌نامه

امین الدوله، میرزا علی خان (۱۳۷۰). خاطرات سیاسی، به کوشش حافظ فرمانمائیان، تهران، امیر کبیر. شهیدی، یحیی (۱۳۵۱). گزارشی از وضع گمرکات ایران عصر قاجار، نشریه بررسی‌های تاریخی شماره ۴۲. غلامی، شهرام، داریوش رحمانیان، غلامرضا ظریفیان، سیمین فصیحی (۱۳۹۵). «قانون انحصار تجارت خارجی ایران ۱۳۰۹: زمینه‌ها اهداف و پیامدها» فصلنامه علمی پژوهشی تاریخ اسلام و ایران، دانشگاه الزهراء، سال بیست و یکم، دوره جدید، شماره ۱۱ پیاپی ۹۵، پاییز. کوزن، جرج (۱۳۵۰). ایران و قضیه ایران، ترجمه وحید مازندرانی، جلد ۲، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب. لوایح مجلس شورای ملی (۱۳۱۰). جلد ۱

اسناد

مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه ایران (استادوخ).

استادوخ، ۱۲۷۸ق، کارت ۱۵، پرونده ۳۸

استادوخ، ۱۳۰۴، کارت ۳۳، پرونده شماره ۲-۴۱

سازمان اسناد و کتابخانه ملی (ساکما).

ساکما، پرونده‌های شماره ۱۰۱۶۹۳ / ۲۴۰ - ۱۲۲۶۲ / ۲۴۰ - ۱۸۴۸۱ / ۲۴۰ - ۲۳۱۰ / ۲۴۰ - ۲۶۸۹۸ / ۲۴۰ - ۲۸۸۳

۲۴۰ - ۲۹۸۹۸ / ۲۴۰ - ۳۳۵۱ / ۲۴۰ - ۳۵۷۱۷ / ۲۴۰ - ۳۷۹۱۵ / ۲۴۰ - ۴۱۹۴۳ / ۲۴۰ - ۴۶۷۱ / ۲۴۰ - ۵۶۹۶۹ / ۲۴۰ -

۶۲۰۹۸ / ۲۴۰ - ۷۲۴۵۲ / ۳۱۰ - ۷۲۹۱۸ / ۳۱۰ - ۷۴۲۱۹ / ۲۴۰ - ۷۹۹۵۶ / ۲۴۰ -

۸۴۰۲۶۰ / ۲۴۰ - ۹۶۹۵۵ / ۲۴۰ - ۱۰۰۵۵ / ۱۹۱۶ - ۲۴۰ / ۲۸۶۰۷ - ۲۴۰ / ۳۶۷۸۱ - ۲۴۰

۸۶۵۳ / ۲۴۰ - ۲۲۱۵۸ / ۳۱۰ - ۳۵۷۱۴ / ۲۴۰ - ۴۹۶ - ۲۹۸

مطبوعات

روزنامه کوشش، ۱۹ اسفند ۱۳۱۳ شماره ۵۱.

۳۳۶ تحقیقات تاریخ اجتماعی، سال ۱۴، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۳

روزنامه کوشش، ۱۳ اسفند ۱۳۱۲ شماره ۴۵.

روزنامه کوشش، ۲۹ بهمن ۱۳۱۲ شماره ۳۴.

روزنامه کوشش، ۱۲ اسفند ۱۳۱۵ شماره ۴۲.

جبل‌المتین، ۲۲ فروردین ۱۳۰۶، سال ۳۵ شماره ۱۶.